

f) ugyanez az Akadémia könyvtárában;

g) ugyanez a marosvásárhelyi főisk. könyvtárában.

Azonban megjegyzendő, hogy mindezek egy és ugyanazon példányról vett másolatok — mert ugyanazon hibák rendszeresen mindenikben előfordulnak.

A munka fennmaradt részletei közelebb fognak a Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának kiadványai sorában napvilágot látni.

Fogja-e valaha más szerencsésebb buvár a többi hiányzó részeket feltalálni? Óhajtom ugyan, de alig merem remélni. Mert minden arra mutat, hogy Szamosközy e műveiből más példány nem maradt fön.

JELENTÉS A M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL ÉS GYARAPODÁSÁRÓL 1874—6-ban.

Méltóságos Igazgató Úr!

A nagyméltóságú m. k. vallás- és közoktatási minister úrnak f. junius 15-én kelt felhívása folytán van szerencsém a vezetésem alatt álló könyvtárnak állapotáról, gyarapodásáról és szakszerű rendezéséről, a hiányok- és hézagokról, a látogatók számáról, a személyzet hivatalos és tudományos tevékenységéről, az 1874-iki év elejétől 1876. junius végeig, jelentésemet a következőkbe foglalni össze.

1.

A könyvtár régibb állományának szakszerű rendezése 1874 julius végén fejeztetett be; az említett év első hét hónapja alatt a theologiai osztály intéztetett el.

Ekkor kezdetét vette a többes példányoknak kiválasztása constatirozása, rendezése és összeírása. E munkálat 1875. novemberben érte végét. Az eredményről alább szólok.

Az 1875-ik év végén az 1873. augusztus óta 16,135 darabra felszaporodott újabb accessiók feldolgozására került a sor. Ezeknek felvétele, címlapozása és beosztása még jelenleg is folyamatban van.

Ugyanakkor az első rendezés alkalmával félretett sok ezerre menő apró nyomtatványoknak összeállítására és rendezésére is megtörtént, egyelőre chronologiai rendben, míg utóbb, a sürgő-

sebb feladatok megoldása után, azokat is szakok szerint lehet csoportosítani.

Minthogy az első rendezés alkalmával a régi magyar nyomtatványokra (1531—1711) nem voltak tekintettel, és azok a más nyelven kiadott munkákkal vegyest osztattak az illető szakokba; ellenben úgy a magyar irodalom és művelődési történet, mint a nyelvészet művelőire fontos, és általán nagy érdekű azokat együtt látni: azoknak kiválasztása és szoros chronologiai rendben összeállítás a XVI. század végeig megtörtént, és innen túl 1711-ig folyamatban van. Ekként annál szembetűnőbbek lesznek a hézagok, melyeknek betöltésére kiváló gond fog fordítani.

Hátra van még, az említett munkálatok befejezése mellett:

Az ősnymtatványok lajstromozása.

A hirlapoknak rendezése.

A mellékköteteknek szétválasztása és beiktatása a repertoriumokba.

A repertoriumoknak revisiója és új leírása.

2.

A fentebb említett többes példányok, melyek a könyvtár régibb állományának rendezése alkalmával kikerültek, összesen 13,450 munkát tesznek 18,414 kötetben.

A különböző kiadások, sőt még a különböző papírra nyomtatott példányok sem tekintetnek duplicatumoknak. A gyakran használt és igen ritka munkák két példányban tartattak meg. Ellenben azon duplumok, melyek oly jelentéktelenek, hogy sem tudományos sem pedig pénzbeli értékkel nem bírnak, egyelőre félre tették és a lajstromba fel nem vétettek; hasonlólag az újabbkori kisebb nyomtatványok, melyekből később gyűjtemények fognak összeállítani.

A többes példányoknak a muzeumi könyvtár javára történendő értékesítése határozatván el a nm. m. k. vallás- és közoktatási ministeriumáltal, a f. év elején kiadatott a „A m. n. Muzem könyvtárában találtató többes példányok jegyzéke, első füzet.“ 8-rétű 73 lap. Ez a régi magyar irodalmat és a hungaricakat tartalmazza, összesen 1727 számban.

A jegyzék első sorban a hazai tudományos és tanintézeteknek küldetett meg, melyek ép úgy, mint később a nagy közönség, tete-

mes megrendeléseket tettek. Míg a duplumok egy része kész pénzen árusított el, más része nagybecsű kézirati szerzeményekért cserébe adatott át, egy harmadik része pedig a nmélt. vallás- és közoktatási minister ur rendeletére a m. tudományos Akadémia és a budapesti műegyetem könyvtárának ajándéku adatott át.

A jövő év elején a jegyzék második füzete fog közrebocsáttatni.

Az újabb időben vásárolt könyvtáraknak rendezése és beolvasztása alkalmával, a többes példányok újabb gyarapodást nyernek; és kétségen kívül évek hosszú során át fognak azok az intézetnek jövedelmi forrásul szolgálni, másrésről a vidéki intézeteknek, tudományos közönségnek is alkalmat nyújtani, hogy aránylag olcsó áron a régibb ritka munkákat megszerezhessék.

3.

A kéziratgyűjteményben az 1875-ik év október hónaptól kezdve szakadatlanul foly a rendezés.

Első sorban az 1869 óta felgyűlt accessiók rendezése és lajstromozása történt meg.

Azután az egész kéziratgyűjtemény reorganisatiójára tettem meg a kezdeményező lépést.

Az eddigi eljárás, a mely szerint a kéziratok tekintet nélkül arra, vajjon codexek, eredeti oklevelek, másolatok, újabb dolgozatok, csak nyelv és formatum szerint rendeztettek; — sem a könyvtár-tudomány igényeinek, sem a gyakorlati használhatóság követelményeinek meg nem felel.

E helyett a következő főosztályokba tervezem a kéziratok tömegét rendezni.

1. Codexek a XV. század végeig, a magyarok kivételesen 1550-ig, nyelv szerint chronologiai rendben összeállítva. A latin és magyar codexek már el vannak intézve.

2. Eredeti oklevelek és levelek, tekintet nélkül a nyelvre commassálatnak; és a mennyiben egy személyre, helyre-intézményre több darab találtatik, külön kis gyűjteményekben, a többiek szoros chronologiai rendben fognak csoportosíttatni.

3. Oklevelek és levelek másolatai ugyanazon módon rendezve.

4. Újabb kéziratok a XVI. századtól napjainkig, tárgyak és tudományszakok szerint csoportosítva.

A családi levéltárak, melyek már ekkoráig felajánlottak, vagy később fognak megszerettetni, együtt maradnak; de az egyes darabokról felveendő czédulák maga idején egy közös nagy czédulacatalogusba fognak beosztatni.

4.

A könyvtár és kéziratgyűjtemény szaporodásáról az itt következő táblázatos kimutatás nyújt tájékoztatást:

Év	köteles példányok	V á s á r o l t			A j á n d é k o z o t t			A szaporodás összege		
		Nyomt.	Kézir.	Oklev.	Nyomt.	Kézir.	Oklev.	Nyomt.	Kézir.	Oklev.
1874	3415	4737	110	4171	262	23	22	8419	133	4193
1875	2994	961	314	5050	2450	132	143	6405	446	5193
1876 ^{1-ső fele}	1130	742	10	1496	1942	7	7332	3814	17	8828
Összeg	7539	6440	434	10717	4654	162	7497	18638	596	18214

5.

A mi a köteles példányokat illeti, habár az 1848 XVIII. tezik 40. §-sa világosan elrendeli, hogy „ugy a nyomtatványokból, mint az ábrázolatokból két példány a helybeli hatóságnak átadandó, egyik a hatóságé, másik bekötve a nemzeti muzeumé lesz;“ a nyomdák kötelességöknek csak igen hiányosan felelnek meg, sőt több vidéki nyomda évek óta semmit sem küldött be. Minthogy a közigazgatási uton történt intézkedések eredményre nem vezettek, csak egy újabb törvényhozási tényről, névszerint pénzbírság megállapításától várhatni eredményt.

Ezzel kapcsolatban azon óhajtnak is kifejezést akarok kölcsönözni, hogy a cs. és kir. közös ministeriumok az osztrák-magyar birodalmat érdeklő minden kiadványaikból egy példányt a Muzzeum könyvtárába küldjenek.

6.

Az ajándékok között a következőket kell kiemelni:

1875. márczius 11-én egy magát megnevezni nem akaró fehérmegyei birtokosnőtől 394 nyomtatvány (ezek között Thuróci krónikája, a brünni kiadás 1488-ból) és két kézirat.

1875. márczius 22-én Pulszky Ferencz igazgató úrtól 881 országgyűlési nyomtatvány.

1875. ápril 19-én Mátray Gábor nyug. könyvtár-órtól 478 nyomtatvány és 29 kézirat.

1875. május 21-én Török Károly végrendeleti hagyománya: Petőfi Sándor birtokában volt 15 nyomtatvány, 4 kézirat, 32 érem.

1875. június 10-én a pesti gombkötő ifjúságtól 60 czéhiromány a XVIII. és XIX. századból.

1875. október 18-án Gózon Imre néptanítótól 136 db. oklevél a XVI. és XVII. századból.

1875. december 7-én Zlamál Mária asszonytól Mária Teréziának hat nagybecsű magánlevele a Grassalkovich hercegi család tagjaihoz, egy egészen sajátkezű írása.

1876. február 15-én az országos levéltártól 118 nyomtatványt.

1876. márczius 20-án az országos számvevőszéktől 293 nyomtatványt és 4 kéziratot.

1876. márczius 23-án Ráth Mórtól 116 nyomtatványt.

1876. június 2-án a m. k. Curiától a Hajnóczy-féle könyvtárt: 615 nyomtatványt és 2 kéziratot.

1876. június 4-én Horváth Lajos országgyűlési képviselőtől a „Közlöny“ teljes példányát.

1876. június 28-án szállítatott a könyvtárba a Kállay-levéltár, melyet a család 1875. október 15-én tartott gyűléséből felajánlott, hogy itt örök letéteményképen, elkülönítve, őriztessék. Ez hazánk legjelentékenyebb családi levéltáraihoz tartozik, sőt azok között több tekintetben az első helyet foglalja el. Kiváló diszét képezi két arany függő pecséttel ellátott oklevél, az egyik II. Andrásé, 1224-ből, a másik IV. Bélaé 1251-ből. Ezek köztudomás szerint a legnagyobb ritkaságokhoz tartoznak. A N. Múzeum ekkoráig két ily arany pecsétet birt az Árpád-házi királyok korából, az esztergomi primási levéltár csak egyet és a budai kamarai szintén egyet. Továbbá figyelemre méltó, hogy a Kállay-levéltárban a XIV. századbeli oklevelek feltűnő nagy számban találhatók; számuk 2420-ra megy. Amint ezek a hazai jogtörténethez nevezetes anyagot szolgáltatnak, úgy a XV. századból fennmaradt számos magánlevelek a politikai és művelődés történelméhez fognak érdekes anyagot nyújtani. A levéltár a XVII. század végeig 7074 oklevelet és levelet tartalmaz, s a XVIII.

századból kiválogatott 209 érdekesebb oklevél- és levéllel együtt összesen 7283 darabból áll.

Végre a Muzem igazgatóságának felterjesztése folytán, a nagyméltóságú vallás- és közoktatási ministerium által az összes egyházi hatóságokhoz intézett felhívás következtében, az egyházi névtárak és egyéb egyházi kiadványok gyűjteményének kiegészítésére, a jelen év első felében beküldetett 646 kötet.

7.

Még jelentékenyebb mennyiségre és értékre nézve a gyarapodás, mely a könyvtárt vásárlás útján érte.

Csak a legkiválóbb szerzeményeket említem fel.

1874. ápril 23-án vétetett át Vörös Antal örökösaitől a nagymélt. vallás- és közoktatási minister úr által 3000 forinton megvásárolt gyűjtemény, mely 2330 nyomtatványból és 1882 kézirati darabból áll. Az utóbbiak tulnyomó részben Kossuth Lajos levelezései, melyek hazánk legújabb történetére nézve nagy fontossággal bírnak.

Hasonló fontosságú Erdély XVII. századbéli történetére nézve a Tunyogi-féle gyűjtemény, mely a nagymélt. vallás- és közoktatási minister úr által 2000 forinton megvásároltatván, 1875. ápril 23-án jutott a könyvtár birtokába. Ez 2315 oklevél- és kéziratból — köztük Bethlen Gábornak nagyszámu sajátkezűleg irt politikai levelei — és 2084 politikai és közigazgatási nyomtatványból áll.

A vásárolt nyomtatványok közül ki kell emelnem Sylvester (Erdősi) Jánosnak, Ujszigeten 1539-ben kinyomatott „Grammatica Ungaro-Latina“ czimű magyar nyelvtanát, mely 1874. október 27-én özvegy Fay Jánosné től 200 darab aranyon vásároltatott, és csak ezen egyetlen példányban létezik.

Az 1875-ik évi vásárlások között figyelemre méltó a legrégebb magyar nyomtatvány, a „Puerilia Colloquia“ 1531-iki krakkói kiadása, mely latin, német, szláv és magyar párbeszédet tartalmaz. Vásároltatott 100 forinton.

Továbbá ugyanezen évben szerzetetett meg 7500 forinton néhány Nagy István hétszemélynöknek nagybecsű kéziratgyűjteménye, a List és Francke lipesei antiquarius czégtől, mely azt 1869-ben Nagy István örökösaitől vásárolta volt meg.

E gyűjtemény 4500 darab XIII—XVIII. századbéli okmányból és levélből, továbbá 92 darab kézirati munkából áll.

Az okmányok és levelek között igen nagy számban vannak olyanok, melyek hazánk politikai, egyházi és kulturai történetének felderítésére legnagyobb fontossággal bírnak és megszerzésök a N. Muzeum könyvtárára még azon különös körülménynél fogva is mellőzhetetlen volt, mert nagy részben Jankovich Miklós gyűjteményéből származnak, melynek zöme a könyvtár birtokában van; Nagy István t. i. Jankovich Miklós végrendeletének végrehajtója lévén, a végrendelet értelmében, a hátrahagyott irományok közül azokat választotta ki magának, melyeket legérdekesebbeknek tartott.

Ugyancsak 1875. april óta, a midőn a könyvtár vezetését átvettem, nagyobb mérvben kezdettem meg a könyvvásárlást, főleg a külföldi antiquariusoknál, oly czélból, hogy, a könyvtár feladatainak határára belül, a mutatkozó hiányok lehetőleg kipótoltsanak.

E feladat, melyet alapítója és a törvényhozás szabott meg, az: hogy specialis magyar könyvtár legyen, azaz mind azt magában foglalja, a mi Magyarországon és Magyarországról iratott és közrebocsátott. Kötelességemnek ismerem oda hatni, hogy a könyvtár csakis ezen feladatot, de azt lehetőleg teljesen oldja meg.

8.

A könyvkötés tekintetében a következő számokat állíthatom össze:

1874-ben	1255	nyomtatvány és	124	kézirat
1875-ben	1366	"	25	"
1876 1-ső felében	444	"	—	" köttetett be.

Az utolsó félévben kivált a régi magyar nyomtatványok bekötésére fordított figyelem.

A régibb hírlapok bekötését ekkoráig csak esekély mérvekben lehetett eszközölni; ez a legközelebbi teendőkhöz tartozik, minthogy a hírlapok rendezése és használhatóvá tétele a bekötést feltételezi.

9.

A könyvtár használatáról a következő számok nyujtanak felvilágosítást:

1874-ben	11,730	olv. használt	26,836	nyomt. s	450	kézir.
1875-ben	19,661	"	31,670	"	s 960	"
1876 1-ső fel.	9,258	"	20,021	"	s 440	"

Több külföldi tudós dolgozott a könyvtárban. Ilyenek: S a y o u s Eduárd tanár Párisból; Arne th A l f r e d, a bécsi titkos levéltár igazgatója, Mária Terézia leveleit; Dr. W e i s z F e r e n c z, a bécsi városi levéltár igazgatója, Bécs városára vonatkozó codexeket; Dr. R o c k i n g e r L a j o s, a müncheni egyetem tanára, a Schwabenspiegel codexeket; Dr. S t e i c h e l e A., augsburgi nagyprépost, augsburgi codexeket tanulmányozott.

Hazai íróink közül, kik a muzeumi könyvtárt folytonosan használják, megnevezem: Ipolyi Arnold, Horváth Mihály, Szilády Áron, Nagy Imre, Pesty Frigyes, Bodnár Zsigmond, Wenzel Gusztáv, Szabó Károly urakat.

A tudomány férfaira nézve a könyvtár és kéziratgyűjtemény használatának megkönnyítése végett, részökre külön dolgozóterem kézikönyvtárral rendeztetett be. A nagy olvasóterem igényeinek könnyebb kielégítése végett, az elébb fennálló két dolgozóterem egyesítettett, és a czédula-catalogus az olvasóterem közvetlen szomszédságában helyeztetett el.

10.

Végre megemlítem a tervet, mely Méltóságod jóváhagyását már bírja, és még a f. év november havában lesz keresztülvihető; értem a könyvtárhoz vezető folyosón a nevezetes nyomtatványok és kéziratok állandó kiállításának rendezését, mely a nagy közönségre nézve érdekgerjesztő és tanulságos is legyen.

Ebben helyet foglalnának:

A régibb magyarországi és magyar nyelvű nyomtatványok.

Codexek és magyar nyelvemlékek.

Térképek és metszetek.

Oklevelek és pecsétetek.

A kiállításhoz magyarázó lajstrom készülne, a mely a magyar irodalom és nyomdászat történetéhez is érdekes adalékul szolgálna és a kiállítást az ismeretek terjesztésének kétségkívül hasznos közegévé tenné.